

God. 1882. ovako je Slovinac (br. 35. 11 Dekembra, god. V.) na str. 558 oglasio spomenute knjige: «Častni g. N. vitez Bošković kupio je u nekoga našega gradjanina (Gjorgja Aleksića) starijih slovenskih knjiga, koje mogu bit u velike znamenite.

I. Podeblji rukopis pisan na kvijeru, sadrži četvero evangjelje (Τετραευαγγελιον); po prilici je XIIog ili najbliže IIIog vieka; dobro je uzdržan i sačuvan.

II. Prilično debeo rukopis pisan na finoj karti, sadrži istorično djelo, koje počinje od Adama te traje do bisantinskih careva; biće pisan oko XIVog vieka; ako ima i drugih takieh eksemplara, velika ciena je rukopisu, ako li je pak jedini, nema mu ciene.

III. i IV. Ostala su dva rukopisa i ona pisana na finoj karti oko XIV. vieka. Sadržaj im je oktoih. Vid Vuletić-Vukasović.

Starodavno plosnorezano i bojadisano propeće u franovačkoj crkvi u Zadru.

U Eitelbergerovom djelu «Die mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens» na str. 164. čitao sam nazad nekoliko godina, gdje o starodrevnomu propeću u zadarskoj crkvi S. Frana ovako piše: «Endlich findet man in derselben (Kirche) ein altes Reliefcrucifix. Oberhalb des Kopfes ist ein Engel mit der Weltkugel und die Worte: IC. XC. und REX IVDEORVM angebracht; an den Kreuz armen Maria und Johannes und die Worte: ICTHVBRΩCIC (ή σταύρωσις), † CREDENTES IN ME CONCVRRITE GENTES. Die Füße stehen neben einander, der Kopf mit dem Nimbus gerade.» Dok sam se za kratko vrijeme bavio u Zadru u rujnu mjesecu 1889. god., odoh da vidim po Eitelbergeru opisano propeće sa grčkim i latinskim nadpisom, pa imadoh prilike da se uvjerim, kako ga Eitelberger nebijaše tačno opisao, niti mu bijaše istaknuo veliku znamenitost u povijesti umjetnosti, te hoću ovgje da taj opis nadopunim i da ga ispravim prema istini.

Propeće visi o zidu kapelice sv. Antuna na sjevernoj strani. Križ je napravljen od daske široke 47 cm. a debele 3 cm. Na križu je naskočeno plosnorezan Spasitelj posve s prijeda vigjen sa uspravljenom glavom i vodoravno pruženim rukama, bez čavala; ter se ne varam, jer se dobro nespominjem — bez ranâ na rukama ni na nogama i bez rane na prsima. Noge su mu tako predstavljene

baš kao da stoji na vodoravnoj dašćici na križu pritvrgjenoj; pete se dotiču, a grane se koso simetrično razilaze svaka na svoju stranu. Po cijeloj predstavi razumije se, da je Isus prikazan bez muke po zapadnjačkom načinu prvijeh vjekova srednjega doba, te da stoji na križu posve mirno i dostojanstveno, dapače slavno.

Na propeću, koje je upuštenom srebrnom žicom nacrtano na ostatku bronzanijeh vrati crkve S. Pavla u Rimu, koja je ogujem izgorjela 1823. god., takogjer je Isukrst bez rana na križu i stoji nogama na podmetnutoj dašćici, ali mu je glava ponešto nagnuta na desnu stranu. Pod popriječnicom toga križa pisano je takogjer ΙCΤΑΥΡΩCIC kao i na zadarskom Propeću. Ta vrata bijahu napravljena u Carigradu god. 1070., po naručbi nekoga Talijanca Pantelija. 1)

Spasitelj na križu bez ranâ i u mirnom, ne trpećem položaju, samo bez dašćice pod nogama i sa perizonijem do koljenâ nahodi se na poklopcu nekog evangelijara u Belgiji iz 9-a vijeka. 2)

U takovu je stanju Isus bio predstavljen i na nekom propeću cara Karla Velikoga, o kojemu Gori³⁾ piše: „*cruce ligno crucis Christi, quae exstat in basilica Florent.*“ 4) Na tom je propeću Spasitelj golobrad, misle neki po tome, što svećenici u 8. 9. i 10m vijeku nijesu nosili brade, a nosili na glavi čunjastu mitru. Po tomu mislim, nije ništa lašnjega nego da je Karlov suvremenik zadarski sveti biskup Donat, koji je obllazio i Carigrad i Karlove dvore, od bizantinskog umjetnika dao napraviti zadarsko propeće po zahtjevima zapadnjačkoga iliti latinskoga ukusa.

Spasitelj na zadarskomu Propeću ima lijepe, velike rastvorene crne oči, kratku, punu crnu bradu i rijetke brčice. Kosa mu je kao prilijepljena na glavi i dosiže mu do na podan ušiju. Nadlaktice su mu dosta tanje od podlacticâ. Grudi su mu gole, a od pojasa na niže u jednakoj širini; bez igre u naborinama, pada mu dugačak perizonij, predstavljen kao da je od tamne tkanine, na kojoj je, po bizantinskomu ukusu, nacrtana mreža kosih četvorina, a u svakoj četvorini po cvijetak. Perizonij je na gornjem kraju pričvršćen na tijelo posebnijem šarenijem pojasom, koji je sprijeda

1) Slika tog propeća je iz Agincourt-ove „Geschichte der Sculptur“ prenešena u Stockbauerovu „Kunstgeschichte des Kreuzes“ na str. 174.

2) Stockbauer. Nav. dj. str. 246—247.

3) Thes. diptych.

4) Stockbauer Nav. dj. str. 194.

zauzlan, te mu jedan kraj pada okomito doli. Poprsje angjela vrh Isusove glave, te poprsja S. Ivana na kraj lijevoga, a Bl. Gospe na kraj desnoga kraka križeva, takogjer su plosnarezani i bojadisani.

Natpis po više Isukrstove glave teče u dvije brazde i pisan je gotičkijem slovima ovako:

IC. XC. REX IV
DEORVM

Na popriječnici križa više Isusovijeh ruka pisano je desno ICTAV a lijevo ΒΡΘCIC to jest *Ἡσταύρωσις*, kako je običaj bio na grčkijem propećima prve polovice srednjega vijeka.

Na istoj popriječnici pod desnom rukom piše:

† IN ME CREDENTES AD ,a pod lijevom na istoj visini
ME CONCVRRITE GENTES

Tu su dakle tri različita nadpisa: a) latinski sa razvitijem gotičkijem slovima, koji dakle ne može da bude stariji od XIII. vijeka; b) grčki od vremena kad je i grčka liturgija vladala u crkvi zadarskoj, dakle od VIIIa. do Xa. vijeka, te c) latinski sa pomešanijem uncijalnijem i kapitalnijem slovima, kako se je običavalo pri kraju VIII i početkom IX vijeka. U samomu Zadru iskopan ulomak natpisa na kamenu, koji napominje Svetoga Andrijana i Svetu Nataliju sa crkvice, što ju na njihovu čast bijaše podigao sveti biskup Donat 810. ¹⁾ god., sadrži A sa gori vodoravnom brazdom i popriječnicom na kut prelomljenom, kao što je na ovomu natpisu u riječi AD; a dvakrat je opetovano uncijalno E, poput onijeh na ovomu natpisu, na kamenitom ulomku grčkoga natpisa, koji se nahodi uz prije spomenuti u muzeju S Donata u Zadru²⁾. Taj natpis potiče po svoj prilici sa iste crkvice S. Andrijana i Svete Natalije, s kojijeh je i prije spomenut ulomak latinskog natpisa, jer imaju istu veličinu i jednaku izradbu slovâ. I slova M na tom grčkom ulomku natpisa imaju srednju kosu crtu jednako dvostruko uvijenu kao što su uvijene kose crte na slovima M i N u latinskom natpisu pod Spasiteljevijem rukama na zadarskom Propeću. Sama prisutnost obiju vrsti natpisâ na istomu križu i na obadva kamenita ulomka, koja i ako nijesu od istog spomenika, jesu ipak suvremena, glasno svjedoči o njihovoj suvremenosti, t. j. da su iz početka IX vijeka i Propeće i kameniti ulomci.

¹⁾ Carlo Federico cav. Bianchi, *Fasti di Zara* 1888. str. 11.

²⁾ Vidi moj članak „Hrvatsko bizantinski spomenici u Zadru u Viestn. hrv. ark. god. XII. br. 2. str. 36.

Grčki i latinski natpis Propeća pripadaju dakle jednom te istomu zemanu, kad se u Zadru sad zajedno sad naizmjenice upotrebljavala grčka i latinska liturgija, dočim je gornji latinski sa gotičkijem slovima samo pozniji dodatak.

Ikonografična strana Propeća slaže se vremenom postanka vrlo dobro sa dva dolnja natpisa. Može se dakle, malo da ne bez svake sumnje kazati, da je starodavno Propeće u franovačkoj crkvi u Zadru vrlo znamenit i prerijedak, ako li ne uprav svoje vrsti jedini prilog k ikonografiji Propeća na granici megju Istokom i Zapadom u IX vijeku.

Frano Radić.

D o p i s i.

U Bakru 31 svibnja 1891. — U prvom broju arkeologičoga viestnika od ove godine priobćili smo nadpis staro-glagolski od godine 1517., što je uklesan nad iztočnimi vrati kuće, koja je negda bakarskoj obitelji Agapit pripadala.

Sa zapadno-južne strane nalazi se na toj kući još jedan ulaz, u jednoj sasna tiesnoj uličici. Tu je na kućnom pragu uklesan još jedan nadpis u staroj glagolici, a potiče od iste godine, kao i onaj prvi.

Pošto je prag s lievog kraja vrha sasvim odkrnjen, to su na godini samo prva dva slova (ϣ i ϕ) točno za razpoznati: posljednje je slovo ϣ na koncu nešto oštećeno, te u ligaturi sa predposljednjim ϣ spojeno. Dakle cijeli broj sačinjava godinu 1517.

Prag se je kroz tolike viekove na sredini sasvim izlizao, stoga nam natpis samo sa strana ostao čitljiv.

Nadpis ovako glasi:

ϣ · ϕ · ϣϣ · ϣϣ . . . . . ϣ ϣϣ · ϣϣ · ϣ
 ϣϣϣϣ ϣϣ . . ϣϣ . . . . ϣϣ ϣϣ · ϣϣϣ ϣϣϣϣ ϣϣ ϣϣ ϣϣ
 1517. ov(u kuću zida . . . . .) A-

gapit zvelkom (mukom, koj ju bu)de uživat spomeni se na me.

Ja niti toga nadpisa ne nalazim u nijednom dielu objelodanjena, stoga sam uznastojao da ga što točnije prepisem, te putem ovoga viestnika izdam.

M. Mazić.

U Korčuli, dne 10 srpnja 1891.*) U Bosni su od pamtivijeka katolici pisali starom bosančicom, a tako i pristaše Muhamedove vjere, te su ovi posljednji s početka podizali i stećke, pa na njeke udarali i starobosanske nadpise. Kod muhamedovaca se je uzdržala podobro starobosanska ćirilica do dana današnjega, a to se nemože rijeti o katolicima, osim kakve male iznimke, jer je nestalo kod njih bosančice ove druge polovine XIX. v., a namjesto bosančice preotela je mah latinica. Isto se može kazati i o

* V. Viestnik 1891. str. 86.